

TIJORAT BANKLARIDA DEPOZIT OPERATSIYALARI

Tillayev Habibullo

Andijon davlat texnika instituti

Muhandislik iqtisodiyoti va boshqaruv

fakulteti “Bank ishi va audit” yo’nalishi

4-kurs K-115-21 guruh talabasi

Ilmiy rahbar: Sh.A. Usmonov

Annotatsiya: Tijorat banklari faoliyatida depozit operatsiyalari bank resurslarini shakllantirishning asosiy manbalaridan biri hisoblanadi. Aholi va xo’jalik subyektlarining bo’sh mablag’larini banklar orqali jalb qilish, ularni samarali boshqarish va iqtisodiyotga qayta yo’naltirish jarayonlari depozit operatsiyalari orqali amalga oshiriladi. Bugungi kunda O’zbekiston tijorat banklarida turli depozit turlari taklif etilmoqda, ularning shartlari va foiz stavkalari orqali mijozlar e’tiborini jalb qilishga harakat qilinmoqda. Ushbu maqolada tijorat banklarining depozit operatsiyalari mazmuni, ularning turlari, ahamiyati, rivojlanish holati va samaradorligini oshirish yo’llari tahlil qilinadi. Depozit bazasini kengaytirish, mijozlar ishonchini mustahkamlash va bank resurslarini ko’paytirishga qaratilgan amaliy taklif va tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Kalit so’zlar: tijorat banklari, depozit operatsiyalari, depozit turlari, omonatlar, bank resurslari, foiz stavkalari, mijozlar ishonchi, depozit siyosati, bank likvidligi, raqobatbardoshlik, bank barqarorligi, moliyaviy xizmatlar.

Аннотация: Депозитные операции являются одним из основных источников формирования ресурсов коммерческих банков. Привлечение свободных средств населения и хозяйствующих субъектов через банки, их эффективное управление и перераспределение в экономику осуществляется именно посредством депозитных операций. В настоящее время коммерческие банки Узбекистана предлагают различные виды депозитов, стремясь привлечь внимание клиентов за счет выгодных условий и процентных ставок. В статье

рассматриваются сущность депозитных операций коммерческих банков, их виды, значение, текущее состояние и пути повышения эффективности. Разрабатываются практические предложения по расширению депозитной базы, укреплению доверия клиентов и увеличению банковских ресурсов.

Ключевые слова: *коммерческие банки, депозитные операции, виды депозитов, вклады, банковские ресурсы, процентные ставки, доверие клиентов, депозитная политика, ликвидность банка, конкурентоспособность, банковская устойчивость, финансовые услуги.*

Abstract: *Deposit operations are one of the main sources of resource formation for commercial banks. Attracting the free funds of the population and business entities through banks, managing them effectively, and redirecting them into the economy are carried out through deposit operations. Today, commercial banks in Uzbekistan offer various types of deposits, seeking to attract clients with favorable terms and interest rates. This article examines the nature of deposit operations in commercial banks, their types, significance, current state, and ways to improve their efficiency. Practical proposals are developed to expand the deposit base, strengthen customer trust, and increase bank resources.*

Keywords: *commercial banks, deposit operations, types of deposits, savings, bank resources, interest rates, customer trust, deposit policy, bank liquidity, competitiveness, banking stability, financial services.*

KIRISH

Mamlakatimizda bank-moliya tizimi iqtisodiyotni rivojlantirishning asosiy moliyaviy vositachisi sifatida faoliyat yuritmoqda. Tijorat banklari o'z faoliyatini kengaytirish, real sektor va aholini moliyaviy qo'llab-quvvatlash uchun resurs bazasini muntazam ravishda mustahkamlab borishi zarur. Bunda depozit operatsiyalari bank resurslarini shakllantirishning eng muhim va barqaror manbasi bo'lib xizmat qiladi. Aholi va xo'jalik subyektlarining bo'sh mablag'larini jalb qilish, ularni samarali boshqarish va iqtisodiyot ehtiyojlariga yo'naltirish jarayonida depozit operatsiyalarining ahamiyati beqiyosdir. Bugungi kunda O'zbekiston tijorat banklari mijozlarga turli muddatli, valyutali, foizli va foizsiz depozit turlarini taklif etmoqda.

Banklar o'rtasidagi raqobatning kuchayishi, aholi va biznes ehtiyojlarining o'sishi depozit mahsulotlarini takomillashtirish, ularning shartlarini mijozlarga qulay va jozibador qilish zaruratini yuzaga keltirmoqda. Xususan, depozitlarni kafolatlash tizimi, foiz stavkalarining bozordagi o'zgaruvchanligi, xizmat ko'rsatish sifati va marketing strategiyalari depozit siyosatining muhim omillariga aylangan. Shu bilan birga, amaliyotda ayrim tijorat banklari depozit bazasini kengaytirishda sustkashlik qilmoqda. Mijozlarning bank tizimiga bo'lgan ishonch darajasining yetarli emasligi, xizmat turlarining kamligi va hududiy qamrovning pastligi bu sohadagi dolzarb muammolardan hisoblanadi. Ushbu maqolada tijorat banklarining depozit operatsiyalari mazmuni, rivojlanish holati va samaradorligini oshirish yo'llari tahlil qilinib, amaliy taklif va tavsiyalar ishlab chiqiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Tijorat banklarining depozit operatsiyalari bo'yicha olib borilgan ilmiy izlanishlar, normativ-huquqiy hujjatlar va amaliy tajribalar mazkur yo'nalishning nazariy va amaliy asoslarini shakllantirgan. Iqtisod fanlari doktori Sh.A. Nurmuxamedov o'zining ilmiy ishlarida tijorat banklari resurs bazasining asosiy qismi aholi va xo'jalik subyektlaridan jalb qilinadigan omonatlardan shakllanishini ta'kidlab, depozit siyosatini takomillashtirish bank barqarorligini mustahkamlashda muhim ahamiyat kasb etishini ko'rsatgan. U depozitlarni jalb qilish bo'yicha banklar o'rtasida raqobatni kuchaytirish, mijozlar ishonchini oshirish zarurligini asoslab bergan. Iqtisod fanlari nomzodi D.S. Ergashev esa tijorat banklarining depozit mahsulotlarini diversifikatsiya qilish, foiz stavkalarini bozordagi talab va taklif asosida belgilash, mijozlar ehtiyojiga mos xizmatlarni taklif etish bo'yicha ilmiy tavsiyalar bergan. Uning fikricha, banklar mijozlar bilan barqaror aloqalarni yo'lga qo'yish, ularni doimiy ravishda rag'batlantirib borish orqali depozit bazasini kengaytirishi mumkin. Xorijiy olimlar, jumladan, J. Heffernan va P. Molyneux o'z asarlarida banklarning depozit operatsiyalarida risklarni boshqarish, mijozlar ishonchini ta'minlash va foiz siyosatini moslashtirish orqali bank raqobatbardoshligini oshirish strategiyalarini asoslab berganlar. Ularning tadqiqotlarida bank depozit mahsulotlarini rivojlantirishda marketing va innovatsion yondashuvlarning ahamiyati alohida e'tirof etilgan.

Ushbu maqolada quyidagi metodlardan foydalanildi:

- Ilmiy tahlil va umumlashtirish usuli – depozit operatsiyalariga oid mavjud ilmiy va amaliy manbalarni tahlil qilish;
- Taqqoslash usuli – O'zbekiston va xorijiy banklarning depozit siyosatini solishtirish orqali samarali yondashuvlarni aniqlash;
- Statistik tahlil – tijorat banklarining depozit ko'rsatkichlari va ularning o'sish dinamikasini o'rganish;
- Ekspert baholash usuli – bank sohasi mutaxassislarining fikrlari asosida taklif va tavsiyalar ishlab chiqish.

Ushbu metodlar asosida tijorat banklarining depozit operatsiyalarini takomillashtirish imkoniyatlari har tomonlama o'rganildi.

NATIJALAR

O'zbekiston tijorat banklarida depozit operatsiyalarining bugungi holatini o'rganish natijasida so'nggi yillarda ushbu yo'nalishda muayyan ijobiy o'sish kuzatilayotgani aniqlandi. Xususan, banklar tomonidan aholi va tadbirkorlik subyektlaridan jalb qilinayotgan omonatlar hajmi yil sayin ortib bormoqda. Markaziy bank ma'lumotlariga ko'ra, 2022–2024-yillar davomida tijorat banklarining umumiy depozit bazasi o'rtacha 17–20 foizga o'sgan. Bu esa banklarning kreditlash imkoniyatlarini kengaytirishga, iqtisodiyotning real sektorini moliyalashtirish hajmini oshirishga xizmat qilmoqda. Tahlillar shuni ko'rsatmoqdaki, banklar tomonidan taklif etilayotgan depozit mahsulotlari turli muddatli, foizli va foizsiz variantlarda bo'lib, mijozlar ehtiyojini qondirishga qaratilgan. Shuningdek, onlayn va mobil ilovalar orqali masofaviy omonat ochish, hisobni boshqarish imkoniyatlarining kengayishi bank xizmatlarining qulayligi va tezkorligini ta'minlamoqda.

Biroq, depozit siyosatini takomillashtirish borasida hal qilinishi lozim bo'lgan muammolar ham mavjud. Jumladan, ba'zi banklarda depozit turlari cheklangan bo'lib, mijozlar uchun jozibadorlik darajasi past. Foiz stavkalari bo'yicha takliflar yetarli darajada raqobatbardosh emasligi, xizmat ko'rsatish jarayonining murakkabligi va marketing faoliyatining sustligi depozit bazasining o'sishini cheklamoqda. Tahlillar shuni ham ko'rsatadiki, ko'plab mijozlar banklar taklif etayotgan depozit mahsulotlari

va ularning afzalliklari haqida yetarli ma'lumotga ega emas. Bu esa aholining moliyaviy savodxonlik darajasining pastligi bilan bog'liq bo'lib, banklar tomonidan keng qamrovli axborot-tushuntirish ishlarini kuchaytirish zaruriyatini yuzaga keltirmoqda.

MUHOKAMA

O'zbekiston tijorat banklarining depozit operatsiyalari bo'yicha olib borayotgan amaliy faoliyati bank resurslarini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Bugungi kunda aholi va tadbirkorlik subyektlaridan omonatlarni jalb qilish banklar uchun asosiy ustuvor yo'nalishlardan biri bo'lib, bu orqali kreditlash hajmi kengaymoqda, iqtisodiyotni moliyalashtirish imkoniyatlari ortmoqda. Biroq, mavjud tahlillar va amaliy kuzatuvlar depozit siyosatida hal qilinishi lozim bo'lgan qator muammolar mavjudligini ham ko'rsatmoqda. Birinchidan, tijorat banklarining depozit mahsulotlari takliflari ko'pligi bilan emas, balki ayrim hollarda bir xil va jozibadorligi past bo'lgan standart mahsulotlar bilan cheklanmoqda. Banklar orasida depozit turlarini yangilash, mijozlarga moslashtirilgan shartlarni ishlab chiqish, yangi marketing va aksiyalarni tashkil etish borasida sustlik kuzatilmoqda. Bu esa, o'z navbatida, mijozlarni boshqa raqobatchi banklarga o'tishiga sabab bo'layotgan omillardan biridir. Ikkinchidan, foiz stavkalari bo'yicha takliflar ko'plab banklarda bozordagi real iqtisodiy shartlarga moslashtirilmayapti. Ba'zi banklar past foiz stavkalarini taklif qilmoqda, bu esa mijozlar uchun yetarli daromad keltirmasligi tufayli depozitlarni jalb qilish samaradorligini pasaytirmoqda. Shu bois, foiz siyosatini moslashtirish va bozordagi talab-taklif muvozanatini inobatga olgan holda yangilash muhim ahamiyatga ega. Uchinchidan, hududiy rivojlanish darajasidagi tafovutlar ham depozit bazasining o'sishiga ta'sir qilmoqda. Chekka hududlarda bank filiallari va xizmat ofislarining kamligi, aholining bank xizmatlaridan foydalanish imkoniyatlarini cheklab qo'ymoqda. Shu sababli, banklar o'z infratuzilmasini kengaytirish, masofaviy bank xizmatlarini rivojlantirish orqali barcha hududlarni qamrab olishga e'tibor qaratishi zarur. To'rtinchidan, aholining moliyaviy savodxonligini oshirish borasida olib borilayotgan ishlar yetarli darajada samarali emas. Mijozlar ko'pincha bank mahsulotlari va ularning afzalliklari haqida to'liq ma'lumotga ega emas. Bu esa,

banklar tomonidan keng ko'lamli axborot-targ'ibot kampaniyalarini amalga oshirish zarurligini ko'rsatmoqda.

Yuqoridagi muammolarni bartaraf etish uchun quyidagilarni amalga oshirish tavsiya etiladi:

- depozit turlarini diversifikatsiya qilish va mijozlarga moslashtirilgan mahsulotlarni taklif etish;
- foiz stavkalarini bozordagi talab-taklif muvozanatiga moslashtirish;
- bank infratuzilmasini hududlar bo'yicha kengaytirish va masofaviy xizmatlarni rivojlantirish;
- mijozlar bilan ishlash sifatini oshirish va ularni rag'batlantirish strategiyalarini kuchaytirish;
- moliyaviy savodxonlikni oshirish bo'yicha targ'ibot va o'quv dasturlarini yo'lga qo'yish.

Shu chora-tadbirlar amalga oshirilsa, tijorat banklarining depozit operatsiyalari samaradorligi oshib, bank resurs bazasi mustahkamlanadi va bank tizimining moliyaviy barqarorligi kuchayadi.

XULOSA

O'zbekiston tijorat banklarining depozit operatsiyalari bo'yicha olib borayotgan faoliyatini tahlil qilish natijasida quyidagi asosiy xulosalarga kelindi. Avvalo, depozit operatsiyalari banklar uchun moliyaviy resurslarning asosiy manbasi bo'lib, ularning kreditlash imkoniyatlarini kengaytirishda muhim rol o'ynaydi. So'nggi yillarda tijorat banklari tomonidan depozit bazasini kengaytirish bo'yicha qator chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda va bu ijobiy natijalar bermoqda. Xususan, aholi va tadbirkorlik subyektlaridan jalb qilinayotgan omonatlar hajmi ortib bormoqda. Biroq, mavjud imkoniyatlardan to'liq foydalanilmayotgani, banklar o'rtasida raqobatning yetarli darajada kuchli emasligi, depozit mahsulotlarining takliflari cheklanganligi va foiz siyosatining moslashtirilmaganligi kabi muammolar mavjud. Shuningdek, mijozlar bilan ishlash sifati, hududiy qamrov va moliyaviy savodxonlik darajasi bo'yicha kamchiliklar banklarning depozit siyosatini takomillashtirish zarurligini ko'rsatmoqda.

Tijorat banklari o'z depozit operatsiyalarini takomillashtirish uchun quyidagi ustuvor yo'nalishlarga e'tibor qaratishi zarur:

- yangi va jozibador depozit mahsulotlarini ishlab chiqish va taklif etish;
- foiz siyosatini bozordagi talab va taklifdan kelib chiqib yangilash;
- bank infratuzilmasini kengaytirish, masofaviy xizmatlarni rivojlantirish;
- mijozlar bilan ishlash sifati va marketing strategiyasini kuchaytirish;
- aholining moliyaviy savodxonligini oshirish bo'yicha tizimli chora-tadbirlarni amalga oshirish.

Ushbu chora-tadbirlar depozit bazasini barqaror va samarali rivojlantirishga, banklarning moliyaviy resurslarini ko'paytirishga, iqtisodiyotga yo'naltirilayotgan kredit hajmlarini oshirishga xizmat qiladi. Natijada, bank tizimining barqarorligi va raqobatbardoshligi mustahkamlanadi, mijozlar ehtiyojlari to'liq qondiriladi va mamlakat iqtisodiyotiga ijobiy ta'sir ko'rsatiladi.

ADABIYOTLAR RO'YHATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 12-martdagi PQ–4621-sonli Qarori “Bank xizmatlari ko'lamini kengaytirish va moliyaviy inklyuziyani rivojlantirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida”. Rasmiy hujjatlar portali – lex.uz. <https://lex.uz/docs/4770824> (10.05.2025-yil holatiga ko'ra).
2. Nurmuxamedov Sh.A. O'zbekistonda bank xizmatlari bozorini rivojlantirish strategiyasi. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2020. – 234 b.
3. Ergashev D.S. Tijorat banklarida depozit operatsiyalarini rivojlantirish masalalari. – Toshkent: Fan, 2022. – 188 b.
4. Heffernan S., Molyneux P. The Economics of Banking. – London: John Wiley & Sons, 2019. – 335 p.
5. O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining 2024-yilgi statistik ma'lumotlari. – www.cbu.uz (10.05.2025-yil holatiga ko'ra).
6. Qodirov A., Raxmonov S. Bank xizmatlarini takomillashtirish va mijozlar bilan ishlash samaradorligini oshirish. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2023. – 175 b.